

Zatočil, Leopold

Úvod

In: Zatočil, Leopold. *Sága o Volsunzích*. Vyd. 1. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1960, pp. 9-25

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/119079>

Access Date: 30. 11. 2024

Version: 20220831

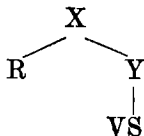
Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

ÚVOD

1. VǪLSUNGA-SAGA.

Proslulá Písňová Edda, dochovaná v rukopise R, není žel úplná: mezi 32. a 33. listem je lakuna, mezera, tj. pátá vložka (die fünfte Pergamentlage), asi 8 listů (celkem asi 2/13 celé sbírky) se nenávratně ztratila. V takovém stavu se dostala Písňová Edda, nyní rukopis Gl. kgl. sml. 2365 4°, zvaný Codex Regius (R), roku 1662 do knihovny dánského krále Frederika III. R byl získán roku 1364 Brynjólffem Sveinssonem, biskupem ve Skálholtu na Islandě, který jej poslal do Kodaně.

VǪlsunga-saga, sága o Volsunzích (VS), která je parafrází eddických písní bohatýrských, může nám částečně nahradit mezeru v R. VS se nám dochovala v jediném středověkém pergamenovém rukopise: Ny kgl. sml. 1824 b, 4°, napsaném na Islandě kolem roku 1400. VS parafrázuje eddické písně o Helgim Hundingobijci, o Sigurdovi, Gudrúně, Brynhildě, Atlim a Jormunrekovi. Předlohou a základem této parafráze nebyl, jak se zdá, codex R, poněvadž se vyskytují ve VS varianty lepší a kromě toho znal její skladatel sloky v úplnější formě (srov. např. Sd. 8, Fm. 3, jejíž druhou část si můžeme doplnit podle prózy: ok þótt þú segir mér eigi þitt nafn á banadægi mínu, þá veiztu, at þú lýgr nú; Fm. 18, neúplně zachovanou v R, lze doplnit: ok svá fnýsta ek eitri alla vega frá mér í brott, at engi þordi at koma í ránd mér, ok engi vápn hræddumz ek). Musíme tedy předpokládat, že východiskem tu byl codex podobný codexu R, jenže úplnější. Jón Helgason si představuje poměr asi takto (X a Y = ztracené eddické rukopisy):

Možná, že budeme musit počítat i s několika mezistupni, vždyť rukopis VS pochází z doby kolem roku 1400, kdežto R je mnohem starší (kolem r. 1270). Poněvadž VS si vypůjčila celou kapitolu ze ságy o Dětřichovi, þiðreks saga (ThS), a to právě kapitolu, která hodnotí Sigurdovu povahu a popisuje jeho vzhled, domníváme se, že VS je poněkud mladší než veliká a obsáhlá ThS. VS byla podle všeho napsána asi v druhé polovině 13. století.

Z hrdinských písní eddických, obsažených v R (resp. v codexu zcela podobném), ke kterým skladatel VS přihlížel a jež po stránce obsahové hleděl zachytit, nutno jmenovati:

Helgakviða Hundingsbana I (hin fyrri) — první píseň o Helgim Hundingobjei; prozaický kus Frá dauða Sinfjötla — O smrti Sinfjötliho (Sf.);

Gripisspá — Gripova věštba (Grp.), které bylo použito v kap. 16;

Reginismál — píseň o Reginovi (Rm.);

Fáfnismál — píseň o Fáfnovi (Fm.);

Sigrdrífumál — píseň o Sigrdrífě (Sd.); po slovech Sd. 29,1—2 pat ræð ek pér it sétta, þótt með seggjum fari je mezera v R, o které praví Andreas Heusler: „Die Lücke reicht von Sigurds Gespräch mit der auferweckten Walkyrje bis zu den Vorbereitungen zu Sigurds Ermordung“ (str. 1 níže citovaného spisu). Celá báseň, tj. partie v R a nedochované pokračování v R (29,3—37,6), je nám dobře známá ze čtyř papírových rukopisů P 1—4, pocházejících z 2. pol. 17. stol. (o nich srov. Helgason, Eddadigte III. Heltedigte. Første del, str. 87). Mimoto existuje 5 rukopisů pořizených v 18. stol. na podkladě R a doplňujících chybějící část v R podle rukopisů typu P 1—4. Tento text označuje Helgason zkratkou P 5 (jednotlivé opisy není třeba zvlášť označovat, poněvadž se úplně kryjí). Sd. není tedy třeba podle VS zvlášť rekonstruovati.

R pokračuje pak slovy saka unnit náležejícími do druhé polovice verše (metrum: fornryðislag). Listem 32. se počíná tak nová báseň, jejíž začátek spadá do lakuny. Jde o zlomek:

Brot af Sigurdarkviðu — zlomek písně o Sigurdovi (Br.); dále si všiml skladatel VS těchto písní, resp. prozaických partií:

Sigurdarkviða in skamma — kratší píseň o Sigurdovi (Sg.);

Guðrúnarkviða II. — druhá neboli stará píseň o Guðrúně (Gðr. II);

Atlakviða in grœnlenzka — stará píseň o Atlim (Akv.);

Atlamál in grœnlenzko — grónská píseň o Atlim;

Guðrúnarhvöt — Guðrúnino popouzení (Ghv.);

Hamðismál — píseň o Hamðirovi (Hm.).

Z toho vyplývá, že skladatel VS nepoužil k vylíčení osudů svých hrdinů a hrdinek těchto písní:

Helgakviða Hjorvardzsonar — píseň o Helgim, synu Hjorvardovu (HHv);

Helgakviða Hundingsbana II (önnur) — druhá píseň o Helgim Hundingobjei (HH. II);

Guðrúnarkviða I — první píseň o Guðrúně (Gðr. I);

Helreið Brynhildar — Brynhildina cesta do podsvětí (Hlr.);

prozaický kus: Dráp Niflunga — zavraždění Niflungů (Dr.);

Guðrúnarkviða III — třetí píseň o Guðrúně (Gðr. III);

Oddrúnargrátr — Oddrúnin nářek (Od.).

A nyní si všimneme jednotlivých kapitol VS a jejich poměru k eddickým písním, jež nadaný skladatel parafrázoval.

Pro prvních 8 kapitol nelze uvést žádný pramen (rod Volsungů, pocházející od Ódina; Sigi, Rerir, Volsung, Sigmund, Sinfjotli). I když někteří badatelé (např. J. Helgason) hájí názor, že pro tyto kapitoly není třeba předpokládat ztracenou hrdinskou píseň, přece jen látka sama vybízí přímo k tomu, abychom s takovou písní počítali, už také proto, že se v 8. kapitole uvádí část sloky, jež pochází ze souvislého básnického textu. Dále pak z toho důvodu, že v písní použité skladatelem (HH. I, 41) jsou narážky na dřívější život Sinfjotliho jako vlkodlaka. Můžeme tedy, jak se domnívám, bez obavy vyslovit hypotézu, že R není původním soubojem eddických písní, nýbrž pozdější upravenou redakcí, v které patrně nebyly obsaženy všechny původní písně, spadající do niiflungovského cyklu, jež tvořily celek v první „edici“. Do upravené redakce R nebyly právě pojaty písně o Volsungích.

Konec kapitoly 8, kap. 9 — HH. I; konec kap. 8 má stopy prozaického kusu Frá dauða Sinfjotla;

kap. 10—13 nemají paralely v Eddě;

kap. 14 je čerpána z Rm.;

kap. 15 je, jak se zdá, vypracována samostatně; snad tu byla částečnou předlohou ztracená Sigurðar-saga;

kap. 16 je stručným obsahem básně Grípisspá;

kap. 17—20 navazují na Rm. a hlavně na Fm.;

kap. 21(20)—22(21) přinášejí jednak mnoho slok z básně Sigrdrífumál, jednak jejich parafrázi ve zhuštěné formě;

kap. 23(22) je složena podle příslušného místa v ThS (Þíðreks-saga), ve vydání Ungerově str. 180 a 181.

Co se uvádí v kapitolách 24(23) až 31(29), je nejdůležitější a nejpodstatnější textovou částí VS: tyto kapitoly vyplňují právě onu mezeru (8 listů), která se vyskytuje v R. Nejdůkladněji se otázkou rekonstrukce ztracených zde písní zabýval A. Heusler, a to v pojednání: *Die Lieder der Lücke im Codex Regius der Edda*, vyšlém ve sborníku Germanistische Abhandlungen Hermann Paul zum 17. März 1902 dargebracht, Straßburg 1902 (str. 1—98). I když leccos z toho, co se Heuslerovi podařilo pracně na podkladě prozaického textu příslušných partií VS vzhledem k ztraceným písním zjistit a zrekonstruovat, má ráz hypotetický, jsou jeho závěry velmi pozoruhodné a dodnes uznávány. Ztracená část Eddy (R) obsahovala podle něho tyto písně:

1. konec básně Sigrdrífumál (jež známe s dostatek z pap. rukopisů);
2. píseň o sokolu (Falkenlied), pozdní báseň (13. stol.?), srov. VS kap. 25(24);
3. píseň o snu, stručně Sen (Traumlied), srov. VS kap. 26(25) až 27;
4. Velká báseň o Sigurdovi, tzv. Sigurðarkviða in meiri (na rozdíl od známé Sigurðarkviða in skamma, tj. Krátké písně o Sigurdovi, která však obsa-

huje — ve vydání Necklově — 71 slok); srov. VS kap. 28(26) až 31(29); 5. začátek básně o Sigurdovi, tzv. Sigurðarkviða in forna, tj. Staré písně o Sigurdovi, jejíž konec představuje právě zlomek Brot af Sigurðarkviðu; kap. 32(30) až 33(31) se úzce stýkají se Sigurðarkviða in skamma (Sg.); kap. 34(32) a začátek kap. 35(33) se obsahově kryjí s Guðrúnarkviða II; při sestavování kapitol 35(33) až včetně kap. 40(38) nahlížel autor naší ságy jednak do Akv., jednak do dlouhé písně Am.; dopustil se tu chyb a opakování, která však nejsou na škodu celkové koncepci a kompozici díla, jež svědčí o suverénním ovládnutí eddických niflungovských motivů zaníceného skladatele; kap. 41(39) se stýká částečně s básní Guðrúnarhvøt; kap. 42(40) až 43(41) se shoduje obsahově s Ghv.; poslední kapitola, tj. 44(42) vlastní VS navazuje na starobyloou Hm. —

Do textu jsem pojal podle vzoru Ranischova také první kapitolu Ragnars ságy Lodbrókar (důvod: Áslaug, dcera Sigurda a Brynhildy). Tato kapitola je označena v naší práci zkratkou: I(43).

Pro naši edici Völsungaságy bylo autorovi základem vydání W. Ranische (*Die Völsungasaga. Nach Bugges Text mit Einleitung und Glossar. 2. unveränderte Auflage. Berlin 1908*), dnes ovšem již předstižené a ne zcela vyhovující (zastaralý pravopis, např.: é, dnes æ; dříve vesměs všude é, dnes většinou œ; Ranisch užívá všude þ, kdežto dnes nutno rozlišovat mezi þ a ð, atd; dále jsme opravili řadu chyb a nedopatření; viz Ranischovy *Berichtigungen a Druckfehler* na str. 216 a násled.).

Při úpravě textu autor přihlížel dále k edici E. Wilkena (*Die prosaische Edda im Auszuge nebst Völsunga-saga und Nornagests-pátrr. Mit ausführlichem Glossar. 2. verbesserte Auflage. Teil I. Text. Paderborn 1912, Teil II. Glossar. Paderborn 1913*), především však k diplomatickému vydání M. Olsena (*Völsunga saga ok Ragnars saga loðbrókar* [Samfund til udg. af gamm. nord. litt. 36], København 1906—1908).

Na základě těchto tří textů sestavil autor svůj staroseverský text Völsungaságy. Poněvadž Völsungasaga, tato parafráze eddických písní bohatýrských, je významným klíčem pro pochopení namnoze obtížných eddických písní a jejich obsahu, a poněvadž všechny tři uvedené edice jsou dnes prakticky nepřístupné, rozhodl se autor zpřístupnit tuto důležitou fornaldarsagu české obci germanistické.

Podrobnou bibliografii prací o VS najde čtenář v druhém svazku komentáře k Eddě: *Kommentar zu den Liedern der Edda* von Hugo Gering. Nach dem Tode des Verfassers herausgegeben von B. Sijmons. Zweite Hälfte: *Heldenlieder*. Halle 1931. — Nejdůkladněji se VS zabýval švédský nordista Per Wieselgren v práci: *Quellenstudien zur Völsungásaga*, Tartu 1935, kde analyzuje především jazyk jednotlivých písní a kritizuje starší názory o vzniku a kompozici památky. S jeho vývody mnozí badatelé nesouhlasí. — Pozoruhodné poznámky k VS napsali také H. Schneider, J. Helgason a Jan de Vries (viz v seznamu literatury).

VS byla přeložena: do němčiny Fr. H. von der Hagenem 1815, Chr. Fr. Raszmannelm 1857. A. Edzardim 1880 a naposled Paulem Herrmannem 1923 (Thule,

2. Reihe, Bd. 21: Isländische Heldenromane; německý text VS je otiskěn na stránkách 37—136); do dánštiny: C. C. Rafnem 1882 a 1829, Ullmannem 1873 a Hornem 1876; do švédštiny Arvidssonem 1820; do norštiny: Hannaasem 1907; do angličtiny: E. Magnússonem a W. Morrisem 1870, nejnověji M. Schlauchovou: *The Saga of the Volsungs, the Saga of Ragnar Lodbrok, together with the Lay of Kraka*, translated by M. Schlauch, London 1931 (celkem 270 str.); do ruštiny: B. J. Jarchem, *Saga o Volsungach.* [Převod, předislovje i primečanja. Moskva i Leningrad 1934. — K těmto překladům přistupuje nyní náš překlad do češtiny, který bude uváděn mezi překlady VS do slovanských jazyků na druhém místě.

2. EDDICKÉ PÍSNĚ O SIGURDOVI A GUDRÚNĚ V KOSTCE.

Prozaická Edda vynikajícího islandského politika, učenice, dějepisce, a básníka Snorriho Sturlusona (1178—1241) byla napsána v letech 1220 až 1230 a je prvním skvělým vylíčením staroseverské mythologie, v hlavních rysech však vlastně jakousi učebnicí staroseverského básnictví, rozdělenou na tři části: *Gylfaginning*, tj. *Okouzlení krále Gylfa*, *Skáldskaparmál*, tj. nauka o skáldství neboli básnickém jazyce, a konečně *Háttatal*, obsahující výklady o úžasně spleťtité a jen severskému básnictví vlastní stavbě nejrozmanitějších slok. Báseň, která opěvuje krále Hakona a jarla Skuliho, se skládá ze 102 slok, z nichž každá má jinou formu. První část Okouzlení krále Gylfa přeložil Emil Walter v Praze 1929; tam jsou také uveřejněny z druhé části tři mythologické novely.

Jiná mythologická a zároveň hrdinská novela, jejíž text podle vydání F. Jónssona (Snorri Sturluson, Edda. Udgiven af F. J., Anden Udgave. København 1926, kap. 37—39) otiskujeme, vypravuje o dobrodružství Ásů s vydrou neboli o původu nibelunského pokladu a dále co nejstručněji o Sigurdovi, Brynhildě, Gudrúně a jejich bratřích. Naše povídka je vlastně maličkou Eddou, podávající takřka ve zkratce obsah důležitých písní bohatýrských: o Fáfnovi, Reginovi, Sigrdrífě; dále se naše povídka stýká obsahově — zase co nejstručněji — s písněmi o Sigurdovi, Atlim a o Gudrúně.

Tato staroseverská novela se hodí skvěle jako začáteční četba pro naše nordisty. Teprve po přečtení těchto tří kapitol, vybraných ze Snorriho Skáldskaparmálu, může začátečník bez obavy přistoupit k četbě obtížnějších partií VS.

3. NORNA-GESTS ÞÁTTR.

Krátká povídka (þáttur) o Nornagestovi (N) se nám dochovala ve dvou rukopisech obsáhlé ságy o Ólafu Tryggvasonovi:

E = Am 62 fol., 29r — 31v, asi z 15. století;

F = Gl. kgl. sml. 1005 fol. (Flateyrbók), sl. 177—183, z doby kolem r. 1390.

Vydání pořídil na podkladě obou uvedených rukopisů S. Bugge, *Norröne Skrifter*

af sagnhistorisk Indhold, Heft I—III., Christiania 1863—1873; N vyšel v prvním svazku na str. 47—80. Do němčiny byl tento pátrr přeložen P. Herrmannem, srov. Thule 2. Reihe, Bd. XXI, Jena 1923, str. 199—218. Náš text se zakládá na edici pořizené E. Wilkenem, který po některých stránkách dává přednost rukopisu F (u Wilkena S); celkem vzato jde o nepatrné rozdíly, jež vzhledem k celkové konstituci textu samého nestojí za zmínku.

Mně šlo hlavně o to, aby i českoslovenští nordisté mohli nahlédnout do textu a překladu povídky (o 12 kapitolách), která souvisí obsahově s Eddou a VS. Že skladatel N znal sagu o Volsunzích, dosvědčuje jeho zmínka o Ragnaru Loðbrókovi a jeho výpravě na jih. Kromě VS čerpal zcela určitě ze ztracené žel Sigurðar-sagy, o které badatelé předpokládají, že byla zčásti pramenem VS, prozaických částí Písňové Eddy a některých kapitol (i těch, kterým věnujeme pozornost na druhém místě) v druhé části Snorriho prozaické Eddy, tzv. Skáldskaparmál. Z Písňové Eddy převzal a do svého vcelku poutavého vypravování vtělil řadu slok z básně o Reginovi (Reginismál 13—26) a pak báseň Helreið Brynhildar, a to v celém jejím rozsahu (14 slok). Tyto eddické sloky jsem schválně v našem textu a překladu vypustil, neboť jsou s dostatek známy z rozličných překladů Eddy.

Obsah: Neznámý jinak muž jménem Norna-Gestr se dostaví ke králi Ólafovi. Jeho vypravování budí velkou pozornost, poněvadž Gest dokazuje, že znal osobně Sigurda Fáfnobijce a že se účastnil jeho tažení proti synům Hundingovým. Svůj věk odhaduje Gest na 300 zim. Nosí u sebe stále svíci, která byla rozžata, když mu věšt-kyně předpovídaly budoucí osud; jakmile jednou svíce dohoří, musí Gest zemřít. — Autor použil antické pověsti o Meleagroví, avšak doplnil ji motivem, známým z četných pohádek, o sudičkách (norny, proto název: Norna-Gestr) předpovídajících životní dráhu novorozence. — Jinak je povídka typickou ukázkou úpadkové literatury 14. století; úcta a vážnost zmizely, nikdo už nevěří ve staré sagy a pověsti, tím méně v hrdinské postavy. Rozkladných prvků je v tomto dílku více než dosti.

4. HVENSKÁ KRONIKA.

Na čtvrté místo za staroseverskými texty a jejich překlady jsem zařadil do našeho souboru svůj překlad tzv. Hvenské kroniky, která lokalizuje nibelunskou pověst na ostrov Hven v dánské úžině zvané Sund. Hvenská kronika, napsaná na zač. 17. stol., je jednou z posledních literárních památek, které se zabývají niflungovskými motivy. Látkově souvisí jednak se starodánskými baladami (Grimhildshævn — Grimhildina pomsta; text v DgF 3), jednak s färöjským Hognatáttur. Snad měla na ni vliv i ThS. Souvisí tedy tato památka přímo i nepřímě s VS.

Vydání: O. L. Jiriczek, *Die Hvensische Chronik* (Acta germanica III, 2), Berlin 1892.

Ukázka textu (začátek): *Om Hueenn, mellum Sielandt Oc Schaane. Nógling en Kempe, haffde thuenne sónner, Hogenn oc Folgmar, oc en daatther, Chremild, handt haffde oc et merckeligt stort liggende fæ Aff sólf oc guld indlagt oc foruaridt*

vdj Hammersberg, saa att ingenn menisker det finde kunde: Menn en throidnógle haffde handt, medt huilckenn handt oplodt biergiidt, saa offthe handt der indgaa ville. Der handt nu dóde, Antuordet handt sinn sónn Hogenn samme Nógell, medt saadan vilkor, Att handt skulle Aff biergidt forsiune sinn andenn broder oc syster atd. atd. —

5. POVĚST NIBELUNSKÁ V HISTORICKÉM SVĚTLE.

O germánské pověsti nibelunské se sice vědělo, že se v ní odrážejí překotně se valící události z doby stěhování národů, ale přesnější a více přesvědčující srovnání epických postav a událostí kolem nich s historickými fakty (hlavním pramenem je kronikář Řehoř z Touru¹ 540—594) nebylo důsledně provedeno. Proti teorii o mythické náplni pověsti a o mythických funkcích jednotlivých postav (Sigfried a Brunhilda = boj mezi dnem a nocí, mezi jarem a zimou), hlásané J. Grimmem, K. Lachmannem, K. Müllenhoffem, B. Sijmonsem, W. Wilmannsem a jinými, ozvaly se záhy nesmělé hlasy: bylo poukázáno na některé obdobné zjevy historické. Ale teprve dánský badatel G. Schütte v knížce: *Sigfrid und Brünhild*, s příznačným podtitulem: *Ein als Mythus verkannter Roman aus der Merowingerzeit* (Kodaň—Jena 1935), a v řadě statí uveřejněných po časopisech, snažil se učinit rázem konec teorii a víře v mythickou náplň nibelunských pověstí, uznáváje přitom vděčně práce několika předchůdců (M. Freher 1565—1614, W. Giesebrecht, E. Sievers, R. Heinzel, G. Holz, Th. Abeling, G. Brockstedt, R. Müller, E. Jung, M. Lintzel). Významné jsou Schüttovy metodické úvahy: epická fonetika, tj. způsob psaní historických jmen v písních a pověstech, nestará se naprosto o hláskové zákony filologů; dále existuje téměř pravidlo, že jediná epická osobnost je nositelem a představitelem několika historických modelů; na druhé straně lze pozorovati, že z jednoho historického hrdiny se stávají někdy dvě epické osobnosti. Mnohem závažnější je však fakt, že osobní a politické nepřátelství je velmi často důvodem k tendenčnímu překrucování historické pravdy. Východiskem k tendenčnímu pojetí a osobně jednostranné interpretaci mohly být pochvalné básně Venantia Fortunata (kolem r. 530—610),² pobývajícího u dvora Merovingů, který stejně dovedně dovedl opěvovati vítězství Sigebertovo nad Sasy a Dány, jeho šťastné manželství s Brunhildou, jako činy vraha Chilpericha a „ctnosti“ jeho zlé ženy Fredegundy.

Schütte přesvědčivě dovozuje, že Sigfrida, hrdinu pověstí nibelunských, nelze spojovat s Armiem, který r. 9 před n. l. porazil Římany v Teutoburském lese a podlehl — jako epický Sigfrid — nástrahám svých příbuzných, ač příbuzný

¹ Srov. zejména jeho dějiny *Historiae Francorum libri X.*, vyd. v *Mon. Germ. Hist. — Scriptores rerum Merovingarum*, sv. 1, Hannover 1884—85. — Německý překlad pořídil W. Giesebrecht v *Geschichtschreiber der deutschen Vorzeit*, sv. 8, 9/I, 9/II (4. vyd.), Leipzig 1911—1913.

² Důla Venantia Fortunata vydána v *Mon. Germ. Hist. — Auctores antiquissimi*, sv. 4, Hannover 1881—1886.

Armiinův se jmenoval Segimund, jež by bylo lze ztotožňovati se Sigmundem, otcem Sigfridovým. Je vyloučeno, aby prastará látka, drama Cherusků, mohla konkurovati s oblíbenými gótskými, burgundskými a franckými látkami. Chronologické prostředí pověsti nibelunské tkví svým historickým jádrem ve čtvrtém, pátém a šestém století, tedy v době Merovingů, a vzory pro epická jména jest hledati v osobních rejstřících této doby. G. Schütte neměl žel se svými výklady všude štěstí. Je pravda, že některé jeho koncepce jsou stavěny na vratkých základech a leckteré jeho argumenty jsou málo přesvědčivé. Ale to neznamená, že bychom je měli prostě ignorovat: Schütteho práce přinášejí vždy mnoho cenného materiálu a jsou pro nové odvážné názory velmi poučné. Také to, že autor navazuje na své předchůdce, mezi nimiž byli a jsou čelní představitelé germanistiky (k nim patřil také náš Arnošt Kraus a Josef Janko³), je zárukou, že mnoho z jeho názorů o nibelunských postavách dojde v budoucnu uznání.

Uvedme jen několik známých epických postav a jejich historické modely! Sigfrid (Sigurd) má své historické protějšky ve dvou Sigebertech. Sigebert I. byl zavražděn r. 510 svým vlastním synem Chloderichem v lese Buchonia východně od Rýna; Chloderich se pak zmocnil pokladů otcových. Sigebert II. (535—575), mocný král východní francké říše, byl zabit vrahy vyslanými Fredegundou, napřed konkubinou a pak chotí krále Chilpericha z Tournay (Nero a Herodes, jak jej nazývá kronikář Řehoř). Tento Sigebert II. byl prost vši neukojitelné smyslnosti a krvelačnosti, kterou se vyznačovala většina bezuzdných a prostopášných Merovingů. Jeho boj proti Sasům a Dánům je epicky vylíčen ve 4. dobrodružství Písně o Nibelunzích (PN). Uvedený již Chilperich, bratr Sigebertův, oženil se se sestrou bratrovy choti Brunhildy, s Gailswinthou, kterou později, jsa pod vlivem mstivé Fredegundy, dal uskrtit. Epický Sigfrid musil — podle Schütteho — částečně převzít temnou úlohu krutého bratra Chilpericha: připomeňme jen, že v severském podání zapomene Sigurd na svou snoubenku Brynhildu (tu se jeví zřetelně tendence nepřátelské strany, neboť ve skutečnosti žil Sigebert devět let ve šťastném manželství s Brunhildou; tak dlouho trvalo také šťastné soužití Sigfrida a Kriemhildy v PN) a ožení se s Gudrúnou (tj. s historickou Fredegundou) a že v PN vezme na sebe postavu Gunthera a získá pro něho Brunhildu! I tato mythická záměna osob (ve svatební noci) a Sigfridův mlžný plášť jsou prý divadelním trikem nepřátelské strany, zavedeným proto, aby podezření bylo odvráceno od hlavního strůjce vražd a intrik, Chilpericha. Brunhilda, jedna z politicky nejbystřejších postav merovinských (podle ní pojmenována ještě dnes řada osad), provdala se brzy po zavraždění Sigeberta za Merewiga, syna Chilperichova. Skončila hroznou smrtí: byla přivázána ke koni a tak usmýkána. Nepřátelé ji totiž podezřívají, že ona dala zabít svého chotě Sigeberta! Její spor s Fredegundou se rýsuje v PN (přirozeně též ve VS a jinde) jako spor Brühildy s Kriemhildou (resp. Brynhildy s Gudrúnou). Její děti byly adoptovány Gunthramem,

³ O Schütteho knížce psali A. Kraus v Prager Presse 1936 a J. Janko v ČMF 22, 1936, 191—193.

a to dalo podnět k tomu, že se v pověsti stane Brunhilda chotí Gunthrovou, jsouc takto identifikována s historickou chotí Bobillou, která, vidouc, že musí zemřítí, vynutí si na Gunthramovi slib, aby po její smrti dal zavraždit dva její lékaře. I tento příběh došel epického ohlasu v eddické písni Sigurðarkviða in skamma, kde Brynhild praví Gunnarovi, aby současně s její a Sigurdovou mrtvolou byli spáleni otroci a otrokyně (srov. Sg. 67 a 70, a VS 33, resp. 31). V první části nibelunské pověsti má Gunther svůj vzor v králi Gunthramu z Burgundu (561–593), v druhé pak, kde bojuje proti Hunům, v burgundském králi Gundaharim, jenž padne v boji proti Hunům r. 436.

Nejzajímavější, ale také nejzáhadnější postavou v celé pověsti nibelunské je Hagen von Tronege, sev. Hogni, o němž se Schütte snaží dokázat, že tento epický hrdina spolkl pět historických modelů. Jméno Hagen bylo vypůjčeno: Chagan, resp. Chan, náčelník Avarů, napadl Sigeberta II. r. 572 a porazil ho. Již z předchozího líčení pozná čtenář, který zná PN, s kterými historickými osobnostmi se dá Hagenova povaha srovnat. Je tu především Chloderich, vrah Sigeberta I. Dále Chilperich z Tournay, tento talentovaný, duchaplný, ale též nejpodlejší ze všech Merovingů. Musíme si býti vědomi toho, že původní báseň, která se jako předloha dostala neznámému středohornoněmeckému básníkovi PN do rukou, pochází od vítězných nepřátel Sigeberta a Brunhildy, tedy od přátel Chilpericha a Fredegundy, kterým záleželo na tom, aby očistili nejhlavnějšího zloducha a postavili jeho činy do příznivého světla. Jeho jméno zmizelo z pověsti a zástupce jeho, Hagen, vrah Sigfridův, je při vši své krutosti a mstivosti více méně zidealisován. V pojetí severském se Chilperich objevuje sice pod průhledným jménem Hjalprekr, ale vlivem politické tendence vystupuje jako mírumilovný král, který opatřuje dokonce Sigurdovi koně (srov. VS kap. 13). Připomeňme si dále, že v PN (sloka 1576) svrhne Hagen do Dunaje kněze, o němž Hagenovi předpověděly dvě koupající se víly, že jedině tento se vrátí zdrav do burgundské země. I tato epizoda má v historii podobný, byť ne tak dramatický příběh: za vlády Brunhildy r. 608 doprovázel nějaký Hagnerich sv. Kolumbána, tedy kněze, na cestě z Galie do Německa. Z ostatních modelů Hagenových jest uvéstí Agetia, proslulého místodržitele v Galii, který vedl Burgundany r. 451 proti Attilovi: Hagen-Hogni vede v písních burgundská vojska proti Etzlovi-Atlimu. R. 454 byl Agetius zavražděn: Hagen je usmrcen rukou Kriemhildinou na hunském dvoře.

Postava Kriemhildy (sev. Gudrún), také Florigundy v jiné německé písni (Hagen jí říká vālandinne), má svůj vzor ve Fredegundě, této nepřítelkyni Boha a lidí, jak lze čísti u Řehoře z Touru. I ona byla však jako Kriemhild-Gudrún nadměru zidealisována. Hagenův bratr a jeho věrný druh v boji, Dankwart, ztrácí 9 000 mužů v boji proti Hunům. Tato epizoda je podle Schütteho ohlasem zničující porážky, kterou utrpěl r. 630 burgundský král Dagobert v boji proti Samovi.

Také nešťastná dcera Sigurda a Gudrúny, zlatovlasá Svanhild, má svůj historický protějšek. Jordanis (De origine actibusque Getarum, kap. 24, 129) vypravuje, že

Ermanarika (tj. sev. Jǫrmunrekkr) zranili mečem bratři Sarus a Ammius, aby pomstili svou sestru Sunildu, kterou dal král pro zradu jejího chotě přivázat ke koním a tak roztrhat. Podle Schütteho došlo nyní ke kontaminaci s merovinskou historií. Sunilda byla (zwar nicht dem Namen nach, aber sachlich) nahrazena Ingundou, dcerou Sigebertovou, která se r. 580 provdala za západogótského prince Ermenigilda. Její tchyně Gunswintha chtěla ji přinutit, aby se stala ariánkou. Rozzuřená tchyně ji tahala za vlasy, kopala do ní, dupala po ní a hodila ji do rybníka. R. 584 se její manžel vzbouřil proti svému otci a proto byl stat. Frankové vždy litovali, že smrt nevinné Ingundy, která zemřela ve vyhnanství v Africe, zůstala nepomstěna. Schütte praví na str. 102: „Hieraus geht hervor, daß die Losung Rache für Ingunde geradezu eine fixe Idee der Franken geworden war, und da man sie nicht in der Wirklichkeit durchführen konnte, entschädigte man sich durch Phantasie, durch Geschichtsklitterung. So mußte der Gemahl Ingundes, der arme Erminigild, entgelten. Er war an ihrem Tode unschuldig. . . . Aber den politischen Tendenzdichtern war das alles gleichgültig; Ermenigild war Anlaß der Tragödie Ingundes gewesen und mußte dafür bestraft werden. Dazu bot sich ein bequemes Mittel, indem man Ingunde mit der unglücklichen Sunilda, Ermenigild mit dem grausamen Gotenkönig Ermanrich identifizierte. So wurde der Untergang Ermenigild-Ermanrichs als Rache für die Tötung Ingunde-Sunildas dargestellt. Während hier die Merowingersage durch die Ermanrichsage beeinflußt wird, so beobachten wir auch eine Beeinflussung in entgegengesetzter Richtung: die unhistorische Ehe Jǫrmunreks mit Svanhildr (srov. VS, kap. 42—44) stammt von der Ehe Ermenigilds mit Ingunde, und die Hinrichtungsart des Zertretens ist von der Leidensgeschichte Ingundes übernommen.“ — Schütte výslovně uvádí, že v 10. století byl Ermenigild „nachweisbar“ ztotožňován s Ermanrichem (není divu, vždyť první dvě slabiky podporují identifikaci, resp. záměnu obou jmen, což vede k dalším kombinacím).

Důležitá je také lokalisace, a to v historické tradici i v pověstech. Brunhilda panovala až do své smrti ve Vormsu, sídle burgundských králů v PN. Belgický germanista Henri Grégoire — a před ním již G. Holz — odvozuje jméno Nibelunků od názvu belgického města Nivelles. Dodejme, že nedaleko je město Tournay (Chilperich z Tournay = Hagen von Tronege) s horou Mons Alberici, nyní Mont Saint-Aubert (trpaslíku Alberichovi vzal Sigfrid nibelunský poklad, o který pak připravil Kriemhildu Hagen). Vedle Tournay lze uvést město Tongern, v jehož blízkosti leží osada Altei, nyní Otheé, jež by mohla poskytnouti lokalisaci pro nibelunského hrdinu Volkra z Alzei. Dějištěm je tedy uzavřená oblast severofrancouzsko-západoněmecká s místy: Nivelles, Mons Alberici, Worms, Rouen, Brünhildenstein am Feldberg, Tournay, Tongern, Metz a pak lesy východně od Rýna.

Nakonec so dovolává Schütte velkolepých výsledků neprávem opomíjené práce Brockstedtovy (Floovent-Studien) a staví na nich dále, rozebíraje kriticky starofrancouzské básně, souvisící s pověstí o Sigfridovi.

Schüttova knížka nám alespoň zčásti nahrazuje komentář k PN, na který stále

marně čekáme. Nebudeme se divit, že zastánci mytické teorie mají čeho litovati; ustrnou nad ztrátou tak drahých zakořeněných ilusí. Ale souhlasíme se Schüttem, že zisk převyšuje rozhodně ztrátu. Pověst nibelunská, zbavená fantastických vidin, jeví se nám v historickém světle jako skutečný román a vylíčení lidských osudů, jež psaly samy dějiny. Při čtení PN si teprve uvědomíme, jak veliké je umění geniálního básníka 12. století, který své postavy povznesl na vyšší stupeň. Mytické pojetí našlo svého nejvýraznějšího hlasatele v Richardu Wagnerovi, který učinil — jak Schütte na konci své pozoruhodné knihy uvádí — totéž, co již dávno před ním praktikovali básníci severské Eddy a jiní poeti. Toto vnášení prvků mytických je však sekundární a nepatří k původnímu jádru pověsti, jež má pevný podklad historický.

6. KE VZNIKU PÍSNĚ O NIBELUNZÍCH.

První, kdo se obíral problémem a analysou obou hlavních částí PN v novém duchu, byl Gustav Roethe (*Nibelungias und Waltharius* 1909). Stavba PN spočívala podle něho na dvou pilířích: pro část první stanovil řadu písní jako předlohu, kdežto druhá část, tj. pověst o zániku Burgundů (*Der Nibelunge Not*), má svůj základ v starším německém nedochovaném eposu, v tzv. *Ältere Not*, kterou vyvozuje Roethe z lat. eposu, jakési Nibelungíady z konce 10. stol. O tomto dohadovaném eposu bylo svého času mnoho psáno (proti Roethovi vystoupil především F. Vogt) a vedl se o něj spor, aniž se zastánci obou protichůdných názorů dohodli.

Otázka platí vlastně ještě do dneška: existovala skutečně nějaká Nibelungias? Na konci básně *Klage*, psané v sdružených rýmech, s plačtivým obsahem, plným slz a hořekování nad ztrátou tolika nenahraditelných hrdinů, připojeného to vlastně pokračování a dodatku k většině rukopisů PN, dočítáme se totiž (v. 4295 ve vydání Piperově), že biskup Pilgrim (971—991) z Pasova dal sepsat „in latínischen buochstaben“ tuto největší událost, která se na světě kdy byla přihodila. Hudec Swemmel vypověděl prý vše věrně jako očitý svědek a písař meister Konrad sepsal tuto historii. Domněnka, že básník, chtěje zvláště upozorniti na pravdivost a věrohodnost událostí vylíčených v PN a *Klage*, vybájl si sám tuto Nibelungíadu, byla potvrzena: jde totiž o napodobení analogického místa v eposu o vévodu Arnoštovi. Odtud se traduje zpráva o lat. Nibelungíadě. Nicméně by mohla existence lat. eposu *Waltharius manu fortis* z let 920—930, sepsaného Ekkehardem I. (asi 910—973), nasvědčovati také tomu, že existoval snad také latinský epos o Nibelunzích. Vyloučeno to není.

Ale teprve Andreas Heusler zasáhl iniciativně do spleťtých otázek a dal nejen popud k důkladnějšímu prozkoumání, nýbrž postavil nibelunské bádání 20. stol. na pevný základ (*Nibelungensage und Nibelungenlied* 1921). Vycházejze ze staré písně o Sigfridovi, vytvořil si ještě mladší píseň o Brunhildě a Sigfridovi (z 12. stol. asi), která prý předcházela prvnímú hlavnímú dílu PN a jež se zreadl také v ThS. Pro druhý díl PN uznává tzv. „*Ältere Not*“, avšak mezi Atlakviđu a mezi tuto Roethem

již předpokládanou „Ältere Not“ klade ještě důmyslně a důvodně bavorskou píseň o zániku Burgundů z 8. stol. Heuslerovy názory zvítězily a výsledky jeho bádání uznali a osvojili si, budující však na nich dále a doplňující je po nejedné stránce i jiní význační badatelé jako H. Schneider a H. de Boor, od něhož máme také nejnovější vydání PN (*Das Nibelungenlied*, Leipzig 1940), jehož úvod přináší vedle nových poznatků přehled vývoje bádání.

G. Baeseckem (*Vor- und Frühgeschichte des deutschen Schrifttums*, Halle 1940) se dostal do popředí opět starší pokus, zajistit pro první díl (Sigfriedteil) epickou předlohu. Franckého původu jsou Jung-Siegfried-Lieder, jež zanechaly v německém Seifriedsliedu více a v PN méně stop, kdežto na severu nám dopodrobna o Sigfridově mládí vypravují eddické písně Reginsmál a Fáfnismál, jakož i ThS. Rodokmen písní a eposů, dochovaných a předpokládaných pouze, pojednávajících o Sigfridovi, vypadá takto: na prvním místě jest jmenovati dohadovanou germánskou (burgundskou) píseň o Sigfridově smrti; něm. píseň Hürnen Siegfried lze snad odvozovati — nepřímou ovšem — z této německé prapísně. Na druhé straně byla na této písni závislá *Das alte Sigurdlied der Edda*, tj. Brot af Sigurdarkviðu včetně prozaických kusů k ní náležejících z podání ve VS. (Heusler říká této takto zaokrouhlené písni „Sigurdarkviða en forna“, na rozdíl od Sigurdarkviða en meiri, tj. delší písně o Sigurdovi, kterou zrekonstruoval — právě jako chybějící zbytek v Brotu — z podání historie o S. a Br. ve VS). Dále existoval prý podle Baeseckeho špilmanský epos, živený jednak z oné prapísně, jednak — z menší části — z eposu o Orendlovi. A z tohoto předpokládaného špilmanského eposu čerpal opět básník prvního dílu PN (Siegfriedteil) a pak kompilátor ThS. Pokud souhlasí Brot af S. s PN nebo s ThS., jde o prastaré prvky.

Pro druhý hlavní díl PN (*Der Burgunden Untergang*) postupuje Baesecke, opíraje se především o důvodné argumenty vlastní a o výsledky bádání Heuslerova, od Atlakviðu, tj. od staré písně o Atlim k druhé části PN a k ThS, jež měly obě společnou předlohu, tzv. starší epos (proti mladší 2. části PN). Název tohoto staršího eposu se zachoval: *Der Nibelunge Not*; ten byl přenesen na celý mladší epos, tj. na celou PN, ačkoli se hodí jen na její druhý díl.

Tento starší epos se velice liší od Atlakviðu, a to tak, jako kdyby šlo o dva obsahově odlišné kusy: v Akv. pomstí Gudrun zákeřné zavraždění svých bratří a zabije svého chotě Attilu — Atliho; v starším epose naopak mstí se Sigfridova vdova Kriemhild na svých bratřích — celý rod zahyne — za smrt svého milovaného chotě Sigfrida, a tatíček Attila-Etzel nečinně musí přihlížet strašlivému krveprolití. Právě v této dvojí úloze Attilově nutno hledat vysvětlení: krutý ničitel burgundského panství odpovídá přesně obrazu a představě, jež měl o něm západ. Attila — tatíček naproti tomu je jméno, kterého se mu dostalo od východních Gótů za jeho vlády nad nimi; podle gótských pověstí hrdinských si toho jména plně zaslouhoval, vždyť poskytl ochranu a pobyt Dětrichovi a dopomohl mu opět k moci. Tento obraz o Attilovi byl přinesen s gótskými pověstmi na bavorskou půdu, kde byl také Dětrich

uctíván jako nejstatečnější ze všech hrdinů. Baesecke sdílí názor Heuslerův: stará germánská píseň (francská) byla přebásněna a nová báseň byla bavorská. Je přirozené, že pomsta nemohla stihnout pasivního Attilu. Obrat v pomstě nastal tím, že obě písně, píseň o zániku Burgundů a píseň o Sigfridově smrti, byly spojeny a stmeleny. Měla-li býti choť Sigfridova — a o tom není řeči v Akv. — mstitelkou i v písni, jež doznala takové obměny, pak mohla pomstít jen svého muže. Musila nastati také změna ve jménech: místo Gudrúny (dříve Gudrun, srov. vztah ke jménům burgundských králů: Gundahari, Gundmar) vystupuje Kriemhild, dříve Grémhild (bav. *k-* místo burgundského *g-*). Jméno Grimild (matka Gudrúny a jejích bratří v Eddě) musilo pro stejné téměř znění rovněž ustoupit: matka Kriemhildy a jejích bratří se jmenuje v PN: Ute (tak se jmenovala kolem r. 700 dcera bavorského knížete Theoto). Heusler tvrdí, že jméno Grim-hild, tj. Kriemhild v PN, má svou oporu v historické Hildiko (něm. Helche), po jejímž boku Attila slavil svatbu a ve svatební noci zemřel (chrlení krve, nikoli zavraždění). Baesecke je jiného názoru. Z této bavorské písně se vyvinul předpokládaný epos starší, *Ältere Not*, a ten byl pak základem druhého dílu PN a také příslušných partií v ThS. prostřednictvím dolnosaským.

Velmi sebevědomě si počíná Dietrich von Kralik v prvním mohutném svazku díla rozvrženého na několik svazků: *Die Sigfridtrilogie im Nibelungenlied und in der Thidrekssaga*. Halle 1941, str. 870. Kniha přináší sice řadu trefných pozorování a bystrých postřehů, ale jinak se zakládá Kralikovo učení o vzniku a složení PN na velmi vratkém, ničím nepodloženém důkaze, v jehož pravdivost a konečnou platnost autor skálopevně věří. Učil-li Heusler, že epos roste a vzniká z písni přibíráním různých nových a rozšiřováním starých motivů, učí naproti tomu Kralik, že vyprávěcí epos vzniká splynutím a stmelením jednotlivých písni. Pomocí duchaplné analýsy hledá (a, jak tvrdí, nalézá) tyto písně: 1. píseň o Sigfridově svatbě (das Lied von Sigfrids Hochzeit); 2. píseň Grimhildy o Sigfridově smrti (das Grimhildlied von Sigfrids Tod); 3. píseň Brunhildy o Sigfridově smrti (das Brunnhildlied von Sigfrids Tod). Kralik hlásá, že tyto tři písně byly v celém Německu a také na severu známy (měly prý dokonce vliv i na ruské pověsti o Brunhildě). Právem se ptá proto W. Goltner, vynikající znalec hrdinských nibelunských pověstí, jak vysvětliti záhadu, že tyto tak rozšířené písně zmizely beze stopy. Kralik chce také v dalších svazcích dokázati, že odvozování písně o pomstě (Rachelied) z událostí let 437 a 453 nemá již platnosti. I rekonstruuje si Kralik tedy nedokázané, nemožné předlohy: kompilací těchto jím zkonstruovaných písni vznikly prý PN a ThS. Vychází-li Heusler od nejstarších pramenů k nejmladším, od eddiekých písni k PN, postupuje Kralik zcela opačně: analyzuje PN a vyčítá z ní písňové celky s prapodivným obsahem, o jejichž existenci naprosto nepochybuje. Je tedy PN podle Kralika jakousi kompilací, za níž nutno hledat příslušné staré písně.

Připomeňme si však, že VS je skutečná kompilace, vzniklá z eddiekých písni, jež se ovšem většinou zachovaly, což přece nelze tvrdit o písních vyhledaných ad hoc

z PN. Stejně ThS je kompilací podle vlastní výpovědi neznámého skladatele (z dolnoněmeckých hrdinských písní a pověstí). Uvedený již W. Golther namítá proti dogmaticky hlásanému učení Kralikovu důrazně, že PN a její ztracená předloha, tak zvaná „Ältere Not“, jsou mnohem závažnější jako samostatné ucelené epické básně; nelze si dost dobře představit, že by bývaly mohly vzniknout z předloh Kralikových.

Každý čtenář PN pozná snadno, že by se daly z obsahu první části PN podobné a jiné písně libovolně zrekonstruovat. Otázka je, zdali lze vůbec takovým způsobem dospět k výsledkům, jež by znamenaly krok kupředu a obstály před přísnou vědeckou kritikou: dokud nebude podán vědecký důkaz o skutečné existenci té či oné písně, do té doby zůstávají teorie a učení Kralikovo odvážným pokusem a více méně osobní záležitostí zaníceného badatele a visí zatím ve vzduchu, i když rádi přiznáme, že se jeho názory, námitkami a opravami tato veledůležitá otázka germánské filologie dostala opět do pohybu.

Můj berlínský učitel Gustav Neckel, jemuž děkuje severská filologie kromě vydání Eddy a slovníku k ní a malé, avšak hutné staroseverské literatury také za řadu svižně psaných a podnětných studií o různých eddických otázkách, pokoušel se ve své knize: *Beiträge zur Eddaforschung* (Dortmund 1908), aby zachytil jednotlivé vrstvy, z nichž se skládají eddické písně; zkoumal jejich slovní poklad a všiml si jejich poměru k německým pověstem.

Velice významný přínos však v tomto směru znamenají časopisecké příspěvky (v *ZfdA* 75 a d.) Wolfganga Mohra. Vychází z eddických elegií, tj. z pozdních eddických písní nibelunského cyklu, jež nemají za obsah vypravování a vylíčení vývoje dějů a událostí, nýbrž jsou vlastně reminiscencemi: hrdinka Gudrún se ohlíží zpět na ztracené štěstí, odhaluje své rozervané nitro; myšlenka na strastiplné zážitky jí působí znovu bolest a nakonec propuká v pláč a nářek.

Na podkladě jazykových poznatků a fakt podává Mohr důkaz, že původ těchto písní nelze hledat na Islandě, nýbrž na pevnině a že patří do sousedství balad. Dánsko především bylo prostředníkem, který ochotně přijímal od svého německého souseda (hlavně Dolní Německo tu nutno mítí na zřeteli) písňové útvary, upravoval je po seversku a podával je takto v jazykové podobě již značně změněné dále na sever. Důležité je zjištění, že v některých eddických písních jsou stmeleny starší a mladší vrstvy; tím byl získán pohled do starých původních písňových jednotek a dokázáno, že německé písně, pojící se k nibelunským látkám, byly pestřejší a že jich bylo více, než jak se dosud mělo zato.

A tím se dostáváme opět ke kritice PN. Jak Kralik, tak i Mohr, oba zanícení badatelé v otázce nibelunské, i když se ve většině otázek diametrálně rozcházejí, shodují se v jedné věci: nepřímou prohlášením, že píseň o Brunhildě, předpokládaná Heuslerem, neexistovala; stejně tak neexistovala vedle ní píseň o Sigfríidově mládí, nýbrž po celá staletí bylo známo v Německu vždycky několik písňových zpracování a útvarů téže látky. Opakují: písní spadajících do nibelunského okruhu bylo mnoho. Je nabíledni, že při větším počtu písní nibelunského komplexu z různých dob musilo

dojít ke kontaminaci a vzájemnému křížení, a to jak mezi písněmi téhož obsahu, tak i mezi písněmi látkově sobě blízkými. Rozpory a neshody, jisté náznaky a malé reminiscence (na některé události a osoby známé jen z Eddy) v PN se jen dají uspokojivě vysvětlit, připouštíme-li, že básník PN nebo básníci (básník eposu „Der Nibelunge Ältere Not“) použili jako předlohy několika písní, tu s motivy a episodami hlavními, tu zase s vedlejšími. Básník tyto písně znal. Lachmannova písňová teorie o vzniku PN učila, že ony písně (20), z nichž se prý skládá PN, jdou postupně za sebou, jako články řetězu, doplňující se navzájem obsahově. Z toho však, co jsme dotud uvedli, vychází najevo, že tyto dohadované, ve svém odraze toliko zachycené písně, k nimž se Mohr propracoval na základě studia mimoepických pramenů a jež lze v matných obrysech a částečně obsahově vytušiti ze samé PN, závodily mezi sebou.

Písně nibelunského cyklu byly ve veliké oblibě v Německu. Úprava burgundské pověsti v bavorské podobě, resp. obecně horskoněmecké, měla po jisté stránce vliv i na eddickou elegii Guðr. III. (11. st.; Dětřich vedle Gudrúny u dvora Attliho). Nejstarším svědectvím pro něm. útvar pověsti je píseň o „notissima Grimildae erga fratres perfidia“, kterou, jak vypravuje Saxo Grammaticus, zpíval r. 1131 saský špilman vévodu Canutovi ze Šlesviku na jeho cestě k dánskému králi Magnusovi, aby vévodu varoval. Uvádí-li dále švábský pěvec Marner (který byl jako slepý stařec koncem 13. stol. zavražděn) mezi písněmi, které chce od něho lid slyšet, také písně o smrti Sigfridově, o zradě Krimhildině, a jsou-li v Renneru, veliké didaktické to básni Huga z Trimberka, udány jako oblíbené látky špilmanského básnictví: Sigfridův boj s drakem, Krimhildina zrada, Poklad nibelunský, pak je to nepřímý, avšak naprosto přesvědčivý důkaz, že takové písně skutečně existovaly vedle tehdy již rozšířené PN. V 13. stol. se obráží tato obměna (s Grimhildou jako mstitelkou svého chotě na svých bratřích) také v jedné dánské a v jedné färojské baladě. Je také — v podobě „Ältere Not“ — východiskem pro ThS, která se končí takto: Na smrtelném loži zplodil Hagen mstitele Aldriana; ten zláká Attilu toužícího po pokladě do jeskyně k nibelunskému pokladu a nechá jej zemřít hladem. Tento konec odporuje gótsko-bavorské představě a obrazu o dobrotivém Attilovi, která celkem v románě převládá.

Stavíme se však rozhodně proti každému dogmatickému učení o složení PN, o zcela přesném znění písní vnesených do PN atd. Látka sama svádí k překotným závěrům — a proto přijímáme zatím názory Kralikovy skepticky.

A. Heusler předpokládal tedy pro vznik PN, a to jak pro její první část (A), tak i pro její část druhou (B), řadu písní (Nibelungensage u. Nibelungenlied. 3. Ausgabe, Dortmund 1929): A. Brünhildsage (tj. také Siegfriedsage): 1. stupeň: francká píseň o Brunhildě z 5., resp. 6. stol.; 2. stupeň: mladší píseň o Brunhildě z konce 12. stol.; B. Burgundensage: 1. stupeň: francká píseň o Burgundanech z 5., resp. 6. stol.; 2. stupeň: bavorská píseň o Burgundanech z 8. stol.; 3. stupeň: rakouský epos o Burgundanech, tzv. Ältere Not, z doby kolem 1160. Z posledních

stupňů (A 2. stupeň, B 3. stupeň) vytvořil teprve kolem r. 1204 neznámý básník naší Píseň o Nibelunzích (PN). Tato these Heuslerova, která byla nekriticky přijímána a která se donedávna těšila, jak jsme viděli, a snad ještě tu a tam těší kanonické platnosti, byla silně ořesena v posledních letech. Jsou badatelé, jako např. Fr. Panzer (*Das Nibelungenlied. Entstehung und Gestalt.* Stuttgart u. Köln 1955), kteří popírají existenci takových písní, s kterými Heusler a jeho nohsledové operovali jako s naprosto přesvědčivě dokázanými veličinami a rozvíjeli na nich dále své hypotезy; jedna hypotезa vedla k hypotезe druhé a dalším, takže celá nibelunská budova stála více méně na vratkých základech. Avšak musíme přiznat Heuslerovi, že jeho teorie právě byly důvodem k tomu, aby byly jednotlivé problémy znova zkoumány v plné šíři a aby se vycházelo z podrobného studia textů samých (PN, Volsunga-saga, Thidreks-saga, Nornagest, Hvenská kronika, Hürnin Seyfried, Strassburský Heldenbuch atd.).

Zde stručně jen tolik. S jistými předlohami pro PN musíme bezpodmínečně počítat. Víme, že r. 1131 existovala saská píseň — speciosissimum carmen —, vypravující notissimam Grimildae erga fratres perfidiam — den berüchtigten Verrat Grimhilds an ihren Brüdern. První část PN se skládá „aus zwei nicht ursprünglich zusammengehörigen Teilen verschiedenen Ursprungs: der Erzählung von der Erwerbung Brünhilds, die als Heroisierung eines russischen Brautwerbermärchens entstanden ist, und der Erzählung von Sigfrids Tod, die aus einer Märchenformel vom „bedingten Leben“, wie ich sie gekannt habe, entwickelt ist. Der Marnier kannte diese Fabel noch als gesondert vorzutragendes Lied unter dem Titel Sigfrides tot.“ Jde o báseň, jejíž obsah se dá zrekonstruovat na základě Thidreks-sagy, PN, Hvenské kroniky a se stálým srovnáním s ruskou pohádkou (Panzer l. c. 436).

Druhá část PN předpokládá u jejího básníka znalost oněch motivů a událostí, jež jsou obsahem eddických písní Atlakviða a Atlamál. Těmto byla předlohou prapíseň (Die Heimat jenes Urliedes, das die Vorlage der eddischen Atlilieder war, wird man in der Landschaft zu suchen haben, in der die geschichtliche Vernichtung der Burgunden sich abspielte, also Mittel- oder allenfalls dem Niederrhein. In ihm hatte sich die Fabel schon stark von ihren geschichtlichen Ausgängen entfernt). Dále nutno počítati s jakousi Zwischenstufe s příznačnou změnou: In ihr ist die tückische Einladung nicht mehr vom Hunnenkönig, sondern von seiner Gattin ausgegangen, der sie eine Gelegenheit bieten soll, die Ermordung ihres ersten Gatten an den Brüdern zu rächen.

Ovšem, náš básník znal, jak přesvědčivě ukazuje Panzer, *Ruodlieba, Waltharia, Rothera, Vorauského Alexandra*, a hlavně starofrancouzské epy *Mainet, Renaus de Montauban, Daurel e Beton*, a, jak ukázal Th. Frings (*Romanica, Festschrift Fr. Neubert, Berlin 1948, str. 109 a n.*), *Raoul de Cambrai* atd., z nichž čerpal všelijaké motivy, scény a některé podrobnosti, charakterisující jeho hrdiny (srov. Frings: „Erst Panzer hat uns das Nibelungenlied als ein Stück westeuropäischer Literaturgeschichte des 12. Jdts. sehen gelehrt... Wir vermerken diese mehr oder weniger

großen Übereinstimmungen im einzelnen und im Wortlaut... Der Dichter des Nibelungenliedes arbeitet nach einem westlichen Schema“). Důležitá kniha Panzerova *Studien zum Nibelungenlied* z r. 1945 se dostala jen několika badatelům do rukou. (Tam více o vztazích PN k lat., francouzským a německým eposům.) Srov. také S. Singer, *Die romanischen Elemente des Nibelungenliedes* (v knize Germanisch-romanisches Mittelalter. Aufsätze u. Vorträge. Zürich u. Leipzig 1935, str. 232 a n.). Jak je patrné, musí být píseň sama východiskem k dalšímu zkoumání a nikoli imaginární stupně písní nebo eposu, jež nikdy neexistovaly. Další literatura předmětu je podrobně uvedena v knize: H. Siebenschlein—L. Zatočil, *Stručné dějiny německé literatury do roku 1250*, Praha 1958. — Dodatkem budiž upozorněno na knihu Kurta Waise: *Frühe Epik Westeuropas und die Vorgeschichte des Nibelungenliedes* (I. Bd., Die Lieder um Krimhild, Brünhild, Dietrich und ihre frühen außerdeutschen Beziehungen. Mit einem Beitrag von Hugo Kuhn: Brunhild und das Krimhildlied). Tübingen 1953. V této práci nabitě odvážnými nápady, skvělými kombinacemi a překvapujícími paralelami si všímá Wais pramenů a problémů, na něž tu a tam Heusler a jeho přímí a nepřímí žáci sice narazili, ale jež pokládali za méně důležité nebo prostě za neřešitelné. Jde o zprávy, jež podává Simon Kéza i nebo de Kéza ve své *Chronica Hungarorum* z r. 1282, dále je sledován odraz zániku Burgundů v staroanglické básni Finnesburg a ve VS (Sigmund a Signy); souvislosti s kymrickými Mabinogi o Branwenovi (na něž jsem před lety narazil při četbě Keltských pověstí Mabinogi, jež přeložil a vydal Jan Vilikovský, Brno 1944, str. 38—58) a se starošpanělskou hrdinskou pověstí Infantes de Lara jsou velmi jasně a přesvědčivě podtrženy. Tzv. vedlejší prameny ThS a různá svědectví severských balad se dostávají také do nového světla. Velikou a průkaznou hodnotu mají románské paralely chansons de geste o hrdinech Girart de Roussillon, Girart de Vienne a Girart de Fraite, jakož i provensálský epos Daurel et Beton. Až budeme mít v rukou druhý díl Waisovy práce, budeme moci shrnout a zhodnotit kritické a průkopnické myšlenky a názory, jež podstatně obohacují nibelunské bádání.

